

John Steinbeck 'in "Of Mice and Men" (Fareler ve İnsanlar) Adlı Eserinde Kültürel Öğelerin Türkçeye Çevirisi Üzerine Bir İnceleme

An Analysis of Culture Specific Elements in the Turkish Translation of John Steinbeck's "Of Mice and Men" Novel

Funda Özbakır,^a

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye, Türkiye.
fundaozbakir@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1412-7603

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 20.05.2022

Düzeltilme tarihi: 27.12.2022

Kabul tarihi: 23.09.2022

Anahtar Kelimeler:

Çeviri stratejileri;

Kültüre-özgü öğeler.

Javier Franco Aixela

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 20.05.2022

Received in revised form: 27.12.2022

Accepted: 23.09.2022

Keywords:

Translation Strategies;

Culture-specific Items;

Javier Franco Aixela

ÖZ

Bu çalışmada, İrlanda asıllı, Amerikalı yazar John Steinbeck 'in "Of Mice and Men" (Fareler Ve İnsanlar) adlı romanındaki kültüre özgü öğelerin saptanması ve Javier Franco Aixela'nın (1996) öne sürdüğü çeviri stratejileri ışığında incelenmesi hedeflenmiştir. İncelediğimiz kaynak kitap Of Mice and Men, ilk defa 1937 yılında yayınlanmıştır. Karşılaştırmalı inceleme yapılan kaynak kitap, Fareler ve İnsanlar adlı Türkçe çevirisi ise çevirmen Yaşar Nabi Nayır tarafından 1982 yılında çevrilmiş olup, Varlık Yayınları tarafından yayınlanmıştır. İncelenen örnekler doğrultusunda çevirmenin özel isimlerin çevirisinde kaynak metin odaklı olduğunu, genel ifadelerin aktarımında ise erek metin odaklı bir aktarım sürecine girerek hedef dilin kültürüne uygunluk ve anlaşılabilirliğin sağlayabilmek amacı ile yerine koyma yöntemine başvurduğu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

The aim of this research is to identify the culture-specific elements in John Steinbeck's novel "Of Mice and Men" and analyse them in the light of Javier Franco Aixela's recommended translation methods and strategies (1996). Of Mice and Men, the original novel we addressed was originally published in 1937. The source book was translated into Turkish and published by Varlık Publications in 1982 by translator Yaşar Nabi Nayır. As a result of the comparative analysis, it can be stated that that in transferring the proper nouns, the translator focuses on the source text however, in transferring the generic phrases process, the translator prefers a target text-oriented approach and uses the method of substitution.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Özbakır, F. (2022). John Steinbeck 'in "Of Mice and Men" (Fareler ve İnsanlar) Adlı Eserinde Kültürel Öğelerin Türkçeye Çevirisi Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 8 (2), Kış, s.167-178.

* DOI: 10.46442/intjcss.1119220

** Sorumlu yazar: Funda Özbakır, fundaozbakir@gmail.com

1. Giriş

Tarihte Eski Mısır medeniyetinde başladığı bilinen çeviri, tarihin en eski zamanlarından beri süregelen bir etkinliktir. Tarihsel bağlamda, dillerin oluşması ile çeviri ihtiyacının doğmuştur. Farklı dillere sahip iktidarlar arasında gelişen ticari ve askeri ilişkiler ile insanların yerleşik hayata geçmesi ile ihtiyaç duyulan kurallar, düzenlemelerden dolayı bir dilin yetersiz kalması ile çeviriye ihtiyaç giderek artmıştır. Mısır ve Mezopotamya’da yapılan çevirilerde, çevirmenlerin sıklıkla ‘‘sözcüğü sözcüğüne’’ çeviri yaptıkları ve kaynak metindeki dilin en ufak birimine sadık kalındığı bilinmektedir. Çeviri çalışmaları ‘‘çeviribilim’’ adıyla ilk olarak 1970 yılından bu yana farklı bir bilim olarak ortaya çıkmıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde ise çeviribilim çalışmaları önem kazanarak, dil öğretimi ve dilbilim gibi farklı disiplinler altında ele alınmaya devam etmiş ancak sosyoloji, felsefe gibi farklı disiplinlerle ilişki içinde olan bir bilim dalı olarak incelenmeye başlanmıştır. Günümüzde geldiği aşamaya bakıldığında ise çeviri kuram ve stratejilerinin önemli oranda ilerleme ve gelişme gösterdiği görülmektedir. Öte yandan tüm dünyada hâkim olan günümüz küreselleşme olgusunun bir yansıması olarak, çeviri farklı kültürler arasında sınırların azalmasında en etkili araçlardan biri olarak görülmektedir. Farklı ulus ve kültürler, sürekli etki altında olduğu politik, siyasi, ekonomik ve göç gibi toplumsal olayların meydana gelmesi ile birbirleri ile daha sık etkileşim halinde olmuş ve çeviri de bu etkileşimle birlikte sürekli gelişme gösteren bir olgu olarak önem kazanmıştır. Bununla birlikte, dil ile kültürü birbirinden ayrı düşünmek mümkün olmadığından dolayı, çeviri süreci kültürlerarası bir aktarım olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple, çeviri sürecinde dilsel ve biçimsel farklılıklar kadar kültürel farklılıkların da dikkate alınması ve hedef metinde kültür-dil ilişkisinin korunması büyük önem kazanmaktadır.

Günümüz çeviri yaklaşımları incelendiğinde ise kültür kelimesi ve tanımına ilişkin aynı anlama gelen birçok farklı yorumla karşılaşılması mümkündür. Newmark (1988), kültürü ‘‘yaşam şekli ve belli bir dili’’ ifade aracı olarak kullanan bir topluluğa özgü yaşam şeklinin dışavurumları’’ olarak tanımlar. Taş (2017) ‘‘Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri’’ adlı çalışmasında; kültürü ‘‘bir topluma özgü yaşayış biçimine ilişkin var olan her şeyin bir toplamı ve bütünü’’ olarak tanımlar. Toplumlar arasındaki kültürel farklılıklar düşünüldüğünde ise özellikle edebi metin çevirilerinde, çevirmenin kaynak metin okurunda yaratılan etkiyi erek metin okurunda da yaratması amacıyla büyük bir titizlikle süreci yürütmesi gerekmektedir. Bu metinlerde nesnel bilginin aktarılmasından çok, ses, sözcük, tümce ve bütün düzenindeki dilsel biçim özelliklerinin yansıtılması gerekmektedir (Göktürk, 2004: 27).

Bu bilgilere dayanarak, çalışmamızda John Steinbeck’in ‘‘Of Mice and Men’’ (Fareler ve İnsanlar) adlı romanındaki kültüre özgü öğelerin çevirilerini Javier Franco Aixelá’nın (1996) öne sürdüğü çeviri stratejileri bağlamında incelenmesi hedeflenmektedir. Çalışmada incelenen kaynak kitap Of Mice and Men, ilk defa 1937 yılında yayınlanmıştır. Kaynak kitabın karşılaştırmalı incelemesinin yapıldığı Fareler ve İnsanlar adlı Türkçe çevirisi ise çevirmen Yaşar Nabi Nayır tarafından 1982 yılında çevrilmiş olup, Varlık Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Bu çalışmadaki amaç Aixelá’nın (1996) öne sürdüğü çeviri stratejilerinin sadece bir çeviri üzerinden yapılması hedeflendiğinden dolayı, karşılaştırmalı farklı çevirilere yer verilmemiştir

John Steinbeck- Of Mice and Men (Fareler ve İnsanlar) Adlı Eseri Üzerine

John Steinbeck (1902-1968) dünya çapında romancılığıyla tanınan İrlanda asıllı Amerikalı gerçekçi yazarlardandır. Tüm dünyada etkisi hissedilen Büyük Buhran dönemi olarak tanımlanan 1930’lu yıllarda, Steinbeck, başta Gazap Üzümleri olmak üzere yazdığı birçok eserle Amerikan edebiyatının yirminci yüzyılda dünya çapında en çok ses getiren yazarlarından biri olan John Steinbeck, eserlerinde genellikle işçi yaşamını ve toplumsal sorunları dile getirir. Aynı eserle, Ulusal Kitap Ödülü ve Pulitzer Ödülünü kazanır. Edebiyat alanındaki başarı çalışmalarından dolayı 1962’de Nobel Edebiyat Ödülü’ne layık görülmüştür. Salinas Vadisi, Steinbeck için bir dönem yaşadığı yer olması sebebinden dolayı eserlerinde

sıklıkla yer verdiği mekanlardan biri olmuştur. Kırsal bir hayatın hâkim olduğu bu bölgede, Steinbeck, yazları çiftliklerde ve tarlalarda çalışmıştır. Söz konusu dönem, Fareler ve İnsanlar adlı romanının zeminini oluşturduğu bilinmektedir. Steinbeck, bu süreç içerisinde işçi yaşamının zorluklarını ve toplumsal baskıyı birebir deneyimlemiştir. Bu deneyim, kendi stilini oluşturmasında etkili olmuştur.

Fareler ve İnsanlar, zıt karakterlere sahip iki mevsimlik tarım işçisinin, zeki ve akıllı George Milton ile güçlü kuvvetli fakat saf yoldaşı Lennie Small' un öyküsünü anlatmaktadır. Küçük bir toprağa sahip olup, daha iyi şartlarda bir yaşamın hayali içinde olan iki arkadaşın, yaşamlarında dayanışma ve dostluk önemli bir yere sahiptir. Steinbeck'in bu eserinde, insanların yalnızca insanlarla değil, toplum, çevre ve doğayla kurduğu ilişkiler yer alır.

3. Çevirmen Yaşar Nabi Nayır Üzerine

Türkçeye Fareler ve İnsanlar adıyla çevrilen eser, Yaşar Nabi Nayır tarafından 1982 yılında çevrilmiş olup, Varlık Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Yaşar Nabi Nayır; 5 Aralık 1908'de Üsküp'te doğar, 15 Mart 1981'de İstanbul'da ölmüştür. 1929'da Galatasaray Lisesi'ni bitirir ve bir dönem bankacılık yapar. Ulus gazetesinde, Türk Dil Kurumu'nda, Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda çalışır ve ilk sayısını 15 Temmuz 1933'te çıkardığı Varlık Dergisi'ni yayınlamaya başlar. Türk edebiyatına uzun yıllar hizmet vermiş olan Yaşar Nabi Nayır, hikâye, roman, eleştiri, makale gibi edebî türlerin yanında çeviriyle de uğraşmıştır. Yaşar Nabi, çevirinin faydalı bir eylem olduğunu ve ulusların kültürel seviyelerini yükseltmelerine katkıda bulunduğu görüşünü savunmuştur.

4. Kuramsal Çerçeve ve Javier Franco Aixelá

Çeviri eylemi, çevirmenler için oldukça karmaşık ve zor bir süreç olmakla birlikte, içinde kültürel öğeler barındıran edebi eserleri çevirmek çok daha fazla meşakkatlidir. Çevirinin bir bilim dalı olarak kabul edilmesiyle birlikte, çeviri alanında yoğunlaşan araştırmacılar, birbirinden farklı birçok çeviri stratejileri ve kuramları ortaya koymuşlardır. Bu sebeple, çevirmenlerin bir dilden diğer bir dile aktarım sürecinde, sıklıkla farklı çeviri stratejilerine başvurdukları görülmektedir. Bu çalışma kapsamında, İspanya'da bulunan Alicante Üniversitesi'nde İngilizce-İspanyolca mütercim-tercümanlık bölümünde profesör olarak görev yapmakta olan İspanyol araştırmacı Javier Franco Aixelá'nın öne sürmüş olduğu çeviri stratejileri incelenecek ve kültürel öğelerin çevirisinde çevirmenin başvurduğu yöntemler ortaya konacaktır.

Aixelá (1996) "Culture- specific Items in Translation" adlı çalışmada, çeviri yoluyla okuyuculara sunulan bir eserde, Gideon Toury' nin belirttiği iki temel ön koşuldan bahseder, "Edebî çeviri, kaçınılmaz olarak iki dil ve iki edebî geleneği, yani iki norm-sistemi içeren karmaşık bir prosedürün ürünüdür. Bu sebeple, edebî bir eserin çeviri eser olarak değerlendirilebilmesi için iki ana kriteri sağlanması gerekir:

- 1- Erek kültürde değeri olan bir edebî eser olmalı.
2. Çeviri olmalı. (Yani, başka bir dilde, kaynak dilde önceden var olan başka bir metnin hedef dilde temsilini oluşturmalı) (Aixelá, 1996, 52).

Aixelá, kaynak metin ve onun çevirisinin oluşabilmesinde dört temel çalışma alanının önemini belirtir, bunlar:

- 1- Dilsel çeşitlilik (Linguistic diversity),
- 2- Yorumlayıcı çeşitlilik (Interpretive diversity),
- 3- Edimsel veya metinlerarası çeşitlilik (Pragmatic or intertextual diversity),
- 4- Kültürel çeşitlilik (Cultural diversity)

Aixelá, bu dört farklı çalışma alanı içinde en çok kültürel çeşitlilik üzerine yoğunlaşarak, çevirmenler için meşakkatli olan unsurları da ikiye ayırmıştır: 1. Özel isimler ve 2. Sık rastlanılan ifadeler (Aixelá, 1996, 59). Bu sorunların çözümü için birtakım stratejiler ortaya koyar ve bu yöntemleri iki farklı başlıkta ele alır; metin içinde yönlendirmeye daha az yer verilmesi amacıyla *Korunum/Koruma (Conservation-değişikliğe kapalı yaklaşım)* ve yönlendirici tarafıyla ön plana çıkan yaklaşım olan *İkame/ Yerine Koyma (Substitution*

-yerine geçme sağlayan yaklaşım) yöntemleri olarak sınıflandırır. Bu yaklaşımlar altında da çevirmenler için bir dizi stratejiler belirlemiştir. Koruma yöntemi kapsamında; *tekrar (repetition)*, ortografik uyarılama (*orthographic adaptation*), *dilsel/kültürel olmayan çeviri (linguistic/non-cultural translation)*, *metin dışı açıklama (extratextual gloss)* ve *metin içi açıklama (intratextual gloss)* adı altında beş farklı çeviri stratejisi mevcuttur. Bu stratejileri daha detaylı inceleyecek olursak:

Koruma (Conservation)

- 1- **Tekrar (Repetition)**; bu yöntemde çevirmen karşılaştığı kültürel öğeyi çevirisinde de tekrar ederek kullanır. Çevirmenin, kaynak metinde geçen "Bordeaux" kelimesini erek metinde "Bordeaux" olarak bırakmasını tekrar stratejisine örnek olarak verilebilir. (Aixelá, 1996, 61).
- 2- **Ortografik Uyarılama (Orthographic Adaptation)**; bu stratejide çevirmen, orijinal metinde yer alan bir öğenin, erek kitlenin kullandığı farklı alfabeye göre transkripsiyon veya transliterasyon aracılığıyla aktarımda bulunur (Aixelá, 1996, 61). Örneğin, Türkçede bulunan Şalvar kelimesinin erek metne Shalvar olarak aktarılması durumu bu stratejiyi gösterir.
- 3- **Dilsel/Kültürel Olmayan Çeviri (Linguistic/Non-cultural Translation)**; bu strateji genellikle ölçü, para birimleri gibi gibi ifadeler için kullanılır ve kültüre özgü öge birebir olarak aktarılır (Aixelá, 1996, 62). Euro kelimesinin, erek kültüre avro olarak aktarılması örnek olarak gösterilebilir.
- 4- **Metin Dışı Açıklama (Extratextual Gloss)**; bu yöntemde ise çevirmen, kaynak metinde yer alan kültüre özgü öğeleri dipnotlar, önsöz, sonsöz veya sözlükçe ekleyerek ve metin şeklini değiştirerek erek kültüre açıklama yaparak aktarımda bulunur (Aixelá, 1996, 62).
- 5- **Metin İçi Açıklama (Intratextual Gloss)**; bu stratejide ise çevirmen kaynak metinde karşılaştığı kültürel öğeleri, erek metinde açıklayarak ya da parantez içerisinde açıklama yaparak aktarımda bulunur (Aixelá, 1996, 62).

Öte yandan, Aixela, çeviri sürecinde kaynak metin yerine erek metin ve erek kitle odaklı bir çevirmen için ise İkame/ Yerine Koyma metodu ile altı farklı strateji ortaya koymuştur. Aixela, *İkame/ Yerine Koyma* yöntemi kapsamı altında ise *eş anlamlılık (synonymy)*, *sınırlı evrenselleştirme (limited universalization)*, *tam evrenselleştirme (absolute universalization)*, *yerlileştirme (naturalization)*, *silme (deletion)* ve *özerk yaratım (autonomous creation)* olmak üzere altı farklı strateji ortaya koyar. Bu stratejileri daha detaylı ele alacak olursak;

Yerine Koyma (Substitution)

1. **Eş Anlamlılık (Synonymy)**; bu yöntemde çevirmen, tekrara düşmemek amacıyla kaynak metindeki kültüre özgü öğeyi, erek metinde eş anlamlısı ile aktarır (Aixelá, 1996, 63).
2. **Sınırlı Evrenselleştirme (Limited Universalization)**; bu stratejide ise çevirmen, kaynak metinde karşılaştığı kültürel öğeyi, erek kültürde daha çok aşına olunan ancak erek kültüre ait olmayan bir ifade ile karşılar (Aixelá, 1996, 63). Örneğin "Cricket" kelimesinin, erek metinde "Kriket" olarak aktarılması gibi.
3. **Tam Evrenselleştirme (Absolute Universalization)**; bu yöntemde çevirmen orijinal metinde karşılaştığı kültürel öğeyi, erek kültür okuyucusuna nötrleştirerek aktarımda bulunur (Aixelá, 1996, 63). Örnek olarak, "ketchup" kelimesinin "salça" olarak aktarılması verilebilir.
4. **Yerlileştirme (Naturalization)**; çocuk edebiyatı çevirilerinde sıkça rastlanan bu yöntemde ise çevirmen kültüre özgü öğeyi erek kültür okuyucularına uygun bir şekilde karşılamayı tercih eder (Aixelá, 1996, 63). Kaynak metinde "Clara" olarak geçen kelimenin, erek metne "Ayşe" olarak aktarılması gibi.
5. **Silme (Deletion)**; bu yöntemde ise çevirmen, kaynak kültürde yer alan bir kültürel öğeyi, erek kültürde karşılığının bulunmadığı durumlarda ya da ideolojik ve stilistik kaygılarla çıkarma/silme işlemi kullanabilir. İncelediğimiz çalışmada yer alan; "A pair of large gold-rimmed spectacles hung from a nail on the wall above his bed" (Of Mice and People, P. 68) ifadesi Türkçe'de "bir çift büyük altın çerçeveli gözlük kabı/ gözlük" anlamına gelmektedir. Erek metinde sadece "gözlük" olarak aktarılarak, silme stratejisine başvurulmuştur.

6. **Özerk Yaratım (Autonomous Creation)**; son yöntem olarak özerk yaratım stratejisinde, çevirmenin kaynak kültürde kültürel öge bulunmamasına rağmen, erek kültüre özgü bir öge ekleyebilir (Aixelá, 1996, 64). Film ve kitap isimlerinin çevirileri bu grup altında değerlendirilebilir.

5. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, romanda tespit edilen kültüre özgü öğeler Aixelá' nın (1996) öne sürdüğü çeviri stratejileri kapsamında incelenerek, tablolar halinde sunulacaktır. Çevirmenin süreç boyunca nasıl bir yol izlediği ve sıklıkla hangi stratejilere başvurduğu belirlenecektir.

Örnek 1

Çeviride Kullanılan Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri (Dilsel/Kültürel Olmayan Çeviri (Linguistic/Non-cultural Translation) Stratejisi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Javier Franco Aixela (1996)
<i>The boss stepped into the room with the short, quick steps of a fat-legged man. (Of Mice and People,P. 22)</i>	Patronun yanından geçip dışarı çıktı. Tombul bacaklı patron , hızlı ve kısa adımlarla ilerledi. (Fareler ve İnsanlar, S. 17)	Dilsel/Kültürel olmayan çeviri
<i>ALTHOUGH there was evening brightness showing through the windows of the bunk house, inside it was dusk. Through the open door came the thuds and occasional clangs of a horseshoe game) and now and then the sound of voices raised in approval or derision. (Of Mice and People,P. 17)</i> <i>And he had books, too, a tattered dictionary and a mauled copy of the California civil code for 1905. (Of Mice and People,P. 68)</i>	<i>Pencerelerde akşamın aydınlığı parıldamakla birlikte, barakanın içi karanlıktı. Açık kapıdan bir nal oyununun [4] boğuk gürültüsü ve zaman zaman demirlerin çınlaması duyuluyordu. Arasına beğeni ya da itiraz sesleri yükseliyordu. (Fareler ve İnsanlar, S. 32)</i> <i>Kitapları da vardı; fersude bir cilt, 1905 Kaliforniya Medeni Kanunu'nun köhnemiş bir nüshası, beşon kirli kitap, yatağın üstünde özel bir rafa dizilmişti. (Fareler ve İnsanlar, S. 56)</i>	Dilsel/Kültürel olmayan çeviri & Metin dışı açıklama Dilsel/Kültürel olmayan çeviri

Kaynak metinde geçen, ‘*fat-legged man*’ ifadesi erek kültüre ‘*tombul bacaklı patron*’ olarak aktarılmıştır. Yine aynı şekilde ‘*horseshoe ifadesi*’ de ‘*nal oyunu*’ olarak aktarılmış olup, beraberinde Aixela’nın yaklaşımlarından olan metin dışı açıklama stratejisine başvurulmuştur. Metin dışı açıklama ile horseshoe ifadesi için; ‘*Amerikan köylerinde çok oynanan bir oyun olarak aktarılmıştır ve yere bir hedef dikilerek atılan nallar isabet ettirilmeye çalışılır (Metin dışı açıklama) şeklinde açıklamaya yer verilmiştir. Son örnekte ise ‘California civil code for 1905’ ifadesi, erek metne ‘1905 Kaliforniya Medeni Kanun’u’ olarak aktarılmıştır, bu sebeple dilsel/kültürel olmayan çeviri stratejisine örnek olarak verilebilir.*

Örnek 2

Çeviride Kullanılan Tekrar (Repetition)Çeviri Stratejisi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Javier Franco Aixela (1996)
<i>A FEW MILES south of Soledad, the Salinas River drops in close to the hillside bank and runs deep and green. (Of Mice and People,P. 3)</i>	<i>Soledad'ın birkaç mil güneyinde Salinas</i> deresi, tepenin yamacını yalayarak yemyeşil ve derin akar. (Fareler ve İnsanlar, S. 3)	Tekrar
<i>CROOKS, the Negro stable buck, had his bunk in the harness room; a little shed that leaned off the wall of the barn. (Of Mice and People,P. 67)</i>	<i>Zenci seyis Crooks, ahırın duvarına yaslanmış, küçük bir baraka olan koşumlukta oturuyordu. (Fareler ve İnsanlar, S. 56)</i>	Tekrar

Kaynak metinde yer alan özel isim olan ‘*Soledad*’, ‘*Salinas River*’ ve ‘*Crooks*’ kelimeleri erek metne olduğu gibi aktarılarak, Aixela’nın tekrar yöntemine başvurularak aynı şekilde hedef metinde de tekrarlandığı görülmektedir.

Örnek 3

Çeviride Kullanılan Metin Dışı Açıklama (Extratextual Gloss) Stratejisi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Javier Franco Aixela (1996)
<i>Rabbits come out of the brush to sit on the sand in the evening, and the damp flats are covered with the night tracks of 'coons, and with the spread pads of dogs from the ranches, and with the split-wedge tracks of deer that come to drink in the dark. (Of Mice and People,P. 3)</i>	<i>Akşamları tavşanlar, fundalıklardan çıkarak gelip kumların üstünde otururlar, nemli yerlerde de geceleyin dolaşmış racoonların, [1] kocaman ayaklı çiftlik köpeklerinin ve karanlıkta su içmeye gelen geyiklerin çatal turnaklarının izleri görülür. (Fareler ve İnsanlar, S. 3)</i>	Metin Dışı Açıklama
<i>Up the hill from the river a coyote hammered, and a dog answered from the other side of the stream. (Of Mice and People,P. 18)</i>	<i>Suyun öbür yanındaki tepenin üstünde, bir koyot [2] uludu, derenin öte yakasından bir köpek ona cevap verdi. Frenk çınarlarının yaprakları gecenin hafif soluğu altında hışırdadı. (Fareler ve İnsanlar, S. 14)</i>	Metin Dışı Açıklama
<i>"Anybody like to play a little euchre?" (Of Mice and People,P. 50)</i>	<i>"Benimle euchre [5] oynamak isteyen var mı?" (Fareler ve İnsanlar, S. 40)</i>	Metin Dışı Açıklama

Kaynak metinde yer alan 'coons' ve 'coyote' kelimeleri, hedef metne 'racoonlar' ve 'koyot' olarak aktarılarak, kültürel ögenin erek kültürde açıklama yapılarak aktarılması gerektiğini düşünür ve bu yapılan açıklamayı metnin içinde değil, dipnot, sonnot veya sözlükçe ekleyerek ve yazı tipini değiştirerek yapar (Aixelá, 1996, 62). Metin dışı açıklamada ise dipnot olarak, 'coons' için; "Amerika kıtasına özgü porsuk büyüklüğünde, yiyeceği şeyleri akarsuda yıkadıktan sonra yiyen bir hayvan", 'coyote' içinse "Amerika kıtasına mahsus bir cins iri çakal" dipnotuyla, yazı tipini değiştirerek açıklama yapmıştır. Son örnekte ise "euchre" kelimesi yine bir dipnotla, "Bir tür iskambil oyunu" olarak metin dışı açıklama yapılarak aktarımda bulunulmuştur.

Örnek 4

Çeviride Kullanılan Eş Anlamlılık (Synonymy) Stratejisi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Javier Franco Aixela (1996)
"Sounds like there was a <i>rat</i> under there," said Geoge. "We ought to get a trap down there." (Of Mice and People,P. 50)	George: "Galiba <i>sıçan</i> var altında," dedi. "Bir kapan kurmalı." (Fareler ve İnsanlar, S. 40)	Eş Anlamlılık

Kaynak metinde ‘*rat*’ olarak yer alan ve İngilizcede ‘*fare*’ anlamına gelen ifade, erek metinde ‘*sıçan*’ olarak aktararak, çevirmen tarafından eş anlamlısının kullanıldığı ifade edilir. Türkçede kelimenin kullanım anlamı araştırıldığında ise birbirlerinin yerine kullanılabileceğini belirtmek mümkündür. Özellikle Anadolu’da ‘*fare*’ yerine ‘*sıçan*’ kelimesinin kullanıldığı bilinmektedir.

Örnek 5

Çeviride Kullanılan Sınırlı Evrenselleştirme (Limited Universalization) Stratejisi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Javier Franco Aixela (1996)
<i>And these shelves were loaded with little articles soap and talcum powder, razors and those Western magazines ranch men love to read and scoff at and secretly believe.</i> (Of Mice and People,P. 18)	Bu raflarda bir sürü ufak tefek eşya doluydu; sabunlar, talk pudraları, usturalar, çiftlik işçilerinin bayıldıkları, o <i>Wild West dergileri</i> vardı. Bu dergilerle, sözde alay ederler ama, bakmayın, pek ciddiye alırlar. (Fareler ve İnsanlar, S. 15)	Sınırlı Evrenselleştirme

Kaynak metinde yer alan ‘*Western magazines*’ söz öbeği, erek metne ‘*Wild West dergileri*’ olarak aktararak, çevirmenin kaynak metinde karşılaştığı kültürel ögeyi erek kültürde daha iyi tanınan ama yine de erek kültüre ait olmayan bir karşılık ile vermeye çalıştığı belirtilebilir.

Örnek 6

Çeviride Kullanılan Tam Evrenselleştirme (Absolute Universalization) Stratejisi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Javier Franco Aixela (1996)
Lennie said, "I like beans with ketchup. " (Of Mice and People,P. 10)	"Ben fasulyeyi domates salçasıyla severim," dedi. (Fareler ve İnsanlar, S. 8)	Tam Evrenselleştirme

Bu örnekte ise çevirmen, kaynak metinde karşılaştığı "*ketchup*" kelimesini, erek kültürde "*salça*" olarak aktararak nötr bir karşılıkla vererek, tam evrenselleştirme stratejisine başvurduğu söylenebilir.

Örnek 7

Çeviride Kullanılan Yerlileştirme (Naturalization) Stratejisi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Javier Franco Aixela (1996)
This room was swept and fairly neat, for Crooks was a proud, aloof man. He kept his distance and demanded that other people keep theirs. (Of Mice and People,P. 68)	Oda süpürülmüştü ve oldukça temizdi, çünkü Crooks, onurlu ve mağrur bir adamdı. Kimseyle laubali olmazdı ama, başkalarının da kendisine aynı şekilde davranmasını isterdi. (Fareler ve İnsanlar, S. 56)	Yerlileştirme
His voice grew soft and persuasive. " S'pose George don't come back no more. S'pose he took a powder and just ain't coming back. What'll you do then?" (Of Mice and People,P. 26)	Durdu. Sesi tatlulaşmış, inandırıcı bir ton almıştı. " Farzet ki George geri dönmedi. Farzet ki çekti, gitti, geri dönmedi. Ne yaparsın?" (Fareler ve İnsanlar, S. 59)	Yerlileştirme
" Jesus Christ, " George said resignedly. "Well- look, we're gonna work on a ranch like the one we come from up north" (Of Mice and People,P. 5)	" Vay anasını, " dedi. "Peki öyleyse, dinle, bir çiftlikte çalışacağız, şimdi geldiğimiz çiftlik gibi hani kuzeyde bir çiftlikte çalışmıştık ya?" (Fareler ve İnsanlar, S. 6)	Yerlileştirme
Jesus Christ, you're a crazy bastard!" (Of Mice and People,P. 5)	Ulan, amma dangalaksın be!" (Fareler ve İnsanlar, S. 4)	Yerlileştirme
" Lennie! " he said sharply. " Lennie, for God's sakes don't drink so much. " (Of Mice and People,P. 4)	" Lennie " dedi. " Lennie, içme o kadar be!" . (Fareler ve İnsanlar, S. 3)	Yerlileştirme

Bu örnekte yer alan ilk örnekte, '*He kept his distance and demanded that other people keep theirs*' cümlesinin Türkçe karşılığı sözcüğüne sözcüğüne çevirilerek aktarılmış olsaydı şayet 'İnsanlara karşı mesafeliydi ve insanların da ona karşı mesafeli olmasını isterdi' şeklinde aktarılması gerekirdi. Ancak çevirmen erek metne aktarırken, 'Kimseyle laubali olmazdı ama' olarak aktarımda bulunarak, yerlileştirme stratejisine başvurmuştur. Bir diğer örnek olan "*S'pose*" ifadesi, İngilizcede yer alan '*suppose*' kelimesinin kısaltılmışı olarak kaynak metinde kullanılmış ve '*farzetmek, zannetmek*' anlamında yer almaktadır. Çevirmen erek metne aktarırken, Türkçede cümle başlarında sık rastlanan '*Farzet ki*' ifadesi ile eş tutarak, hem anlam kaybı yaşanmamasına sebep olmuş, hem de Türkçede de bu şekilde sık rastlanan bir kullanımı olduğundan dolayı erek metinde yerlileştirme stratejisinin oluştuğunu söylemek mümkündür. "*Jesus Christ,*" ifadesi ile başlayan örnekte ise, Hristiyan

dilinde ‘‘Yüce İsa’’ anlamına gelen ve sıklıkla bağırarak ya da telaş ve şaşkınlıkla söylenen, yazılışından sonra, ardından ünlem gelen bir kelime kalıbıdır. Erek metinde aynı coşku ve şaşkınlığı verebilmek için, çevirmen, ‘‘Vay anasım,’’ ifadesini kullanarak Aixela’nın (1996) ortaya koyduğu yerlileştirme stratejisine başvurmuştur.

‘‘Jesus Christ, you’re a crazy bastard!’’ ile başlayan bir diğer örnekte ise, çevirmen ‘‘Ulan, amma dangalaksın be!’’ şeklinde aktarımı ile, tam anlamıyla yerlileştirme stratejisine başvurarak, erek metin okuyucusunu hedef alarak bir aktarımda bulunmuştur. Son örneğimizde ise, ‘‘Lennie, for God’ sake don’t drink so much.’’ ifadesinin İngilizce eşdeğeri ‘‘Lennie, Tanrı Aşkına çok içme’’ olarak sağlanabilecekken, çevirmen tamamen hedef kültür odaklı bir yaklaşımla ‘‘Lennie, içme o kadar be!’’ olarak aktarımda bulunmuştur.

Örnek 8

Çeviride Kullanılan Çıkarma (Silme, Deletion) Stratejisi Örnekler

Kaynak Metin	Erek Metin	Javier Franco Aixela (1996)
<i>A pair of large gold-rimmed spectacles’’ hung from a nail on the wall above his bed.</i> (Of Mice and People,P. 68)	Yatağın üstünde, çiviye asılmış bir gözlük sallanıyordu. (Fareler ve İnsanlar, S. 56)	Çıkarma/Silme
Suddenly his anger arose. ‘‘ God damn you, ’’ he cried. ‘‘Why do you got to get killed? You ain’t so little as mice.’’ (Of Mice and People,P. 85)	Birdenbire kızarak sesini yükseltti: ‘‘Ne diye ölüyorsun sanki? Fare kadar küçük de değilsin.’’ (Fareler ve İnsanlar, S. 71)	Çıkarma/Silme

Kaynak metinde yer alan ‘‘gold-rimmed spectacles’’ olarak yer alan ve Türkçede ‘‘bir çift büyük altın çerçeveli gözlük kabı/ gözlük’’ anlamına gelen ifade, erek metinde sadece ‘‘gözlük’’ olarak aktarılmış. Çevirmen burada silme stratejisine başvurmuştur. Cümlelerin erek metindeki ifade ettiği anlam açısından ele alındığında, bir anlam kayması bulunmamaktadır ancak kaynak metindeki anlamı, duyguyu tam karşılamadığı belirtilebilir. Son örnekte ise kaynak metinde yer alan ve İngilizcede ‘‘Allah kahretsin’’ gibi olumsuz bir ifade taşıyan ‘‘God damn you,’’ cümlesi çıkartılarak, onun yerine ‘‘Birdenbire kızarak sesini yükseltti’’ ifadesiyle aynı anlam verilmeye çalışılmış olup, çevirmenin silme işlemine başvurduğu görülmektedir.

Sonuç

20. yüzyılın ikinci yarısı ile kendi bilimsel sınırlarını oluşturan çeviri biliminde, çeviri eleştirisindeki ölçütlere ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Günümüzde gelinen noktada, çevirinin sadece diller arası bir aktarım olmadığı aynı zamanda kültürler arası aktarım olarak kabul edildiğinden dolayı, çevirmenin sadece dile hâkim olması yeterli olmamakla birlikte, erek kültüre de hâkim olması beklenmektedir. Yazınsal metin türleri içinde özellikle edebi eserlerde sıklıkla rastlanan kültüre-özümlerinin çevirisinde, çevirmenler kaynak ve erek metin arasındaki aktarımı doğru şekilde gerçekleştirebilmek ve eşdeğeri sağlamak amacıyla birçok çeviri stratejilerine başvurmuşlardır. Bu bilgiler ışığında, çalışmamız kapsamında John Steinbeck’in Of Mice and Men adlı romanında yer alan kültürel öğeler Javier Franco Aixela’nın önerdiği

çeviri yöntem ve stratejileri ile analiz edilerek, Yaşar Nabi Nayır tarafından yapılmış Fareler ve İnsanlar adlı Türkçe çevirisi ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Yukarıdaki incelenen 8 farklı örnekte yer alan söz ve söz öbeklerinden, çevirmen yaklaşımları ele alınmış ve çevirmenin en yoğun olarak *yerlileştirme* (beş adet), sonrasında ise *dilsel/kültürel olmayan çeviri* (üç adet) ve *metin dışı açıklama* (üç adet) stratejilerine başvurduğu belirtilebilir. Hemen ardından *çıkarma/silme*, (iki adet), *tekrar* (iki adet), *eş anlamlılık* (bir adet), *sınırlı evrenselleştirme* (bir adet), *tam evrenselleştirme* (bir adet) stratejilerinden faydalandığı tespit edilmiştir. Buna ilaveten, erek metinde, *metin içi açıklama*, *özerk yaratım* ve *ortografik uyarlama* stratejilerine rastlanmadığı belirtilebilir. Bu bulgulardan yola çıkarak, çevirmenin özel isimlerin çevirisinde kaynak metin odaklı olduğunu, genel ifadelerin aktarımında ise erek metin odaklı bir aktarım sürecine girerek hedef dilin kültürüne uygun ve anlaşılır olmak amacı ile *yerine koyma* yöntemine başvurduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada tespit edilen bulgular, farklı eser ya da kuramlar açısından ele alındığında, çevirinin çok yönlü olması, incelenen metnin türü ve kullanılan yöntemler açısından farklı sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Bu sebeple, farklı metin türleri ve stratejiler ele alınarak ayrıntılı çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

Aixelá, J. F. (1996). *Culture-Specific Items in Translation*. Translation, Power, Subversion. Eds. Román Álvarez, and M. Carmen-África Vidal. Clevedon: Multilingual Matters, 52-78

Göktürk, A. (2004). *Çeviri Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Taş, S. (2017). *Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri*. Humanitas, 1-14.

Uluşahin, E. (2018). *Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde, Müfettişler Müfettişi, Üçkağıtçı, Adli Yapıtlarında Kültürel Unsurların Çevirisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Humanitas 6(11), 11-31

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*, The Republic of Singapore, London: Prentice Hall International

Özcan, M. (2004). *Yaşar Nabi Nayır'ın Çeviriye Dair Görüşleri*. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (16), 15-29. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26280/276908>

Nayır, Y. N. (1944'a). "Tercüme İşi Tecrübe İşidir". Varlık, 274-275, 1-15 Birinci kânun: 526-527

Nayır, Y. N. (1937d). *Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri*, İstanbul.

<https://fikrimsanatart.wordpress.com/2020/06/01/icimizden-biri-john-steinbeck-ii/>
(01.05.2022 tarihinde erişim sağlanmıştır.)